

**ДРУШТВО ЗА ЗАШТИТУ ОД ЗРАЧЕЊА
СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ**

**ЗБОРНИК
РАДОВА**

**XXIX СИМПОЗИЈУМ ДЗЗСЦГ
Сребрно језеро
27- 29. септембар 2017. године**

**Београд
2017. године**

**SOCIETY FOR RADIATION PROTECTION OF
SERBIA AND MONTENEGRO**

PROCEEDINGS

**XXIX SYMPOSIUM DZZSCG
Srebrno jezero
27- 29. September 2017**

**Belgrade
2017**

ЗБОРНИК РАДОВА

XXIX СИМПОЗИЈУМ ДЗЗСЦГ
27-29.09.2017.

Издавачи:

Институт за нуклеарне науке „Винча“
Друштво за заштиту од зрачења Србије и Црне Горе

За извршног издавача:

Др Борислав Грубор

Уредници:

Др Јелена Станковић Петровић
Др Гордана Пантелић

ISBN 978-86-7306-144-3

©Institut za nuklearne nauke „Vinča“

Техничка обрада:

Јелена Станковић Петровић, Гордана Пантелић

Штампа:

Институт за нуклеарне науке ”Винча”, Мике Петровића Аласа 12-14, 11351
Винча, Београд, Србија

Тираж:

150 примерака

Година издања:

Септембар 2017.

АРХУСКА КОНВЕНЦИЈА КАО ПУТОКАЗ ЗА ЗАШТИТУ ОД ЈОНИЗУЈУЋИХ ЗРАЧЕЊА ПОМОЋУ СЛОБОДНОГ ПРИСТУПА ИНФОРМАЦИЈАМА

Александар ЖИГИЋ, Славица ИВКОВИЋ

Агенција за заштиту од јонизујућих зрачења и нуклеарну сигурност Србије
zigic@srbatom.gov.rs, ivkovic@srbatom.gov.rs

САДРЖАЈ

Доступност инфомрација свим грађанима и омогућавање њиховог учешћа у процесима заштите, укључујући заштиту од јонизујућих зрачења представља неминовност савременог доба и прихватљив модел поступања. То је законом прописана обавеза органа јавне власти и организација које врше јавна овлашћења. Обавеза информисања јавности је утемељена уставом који ово право прокламује као људско право новије генерације. Право на слободан приступ информацијама од јавног значаја у које недвосмислено потпадају еколошке информације разрађују закони, укључујући Закон о заштити од јонизујућих зрачења и о нуклеарној сигурности. Ради се о праву појединаца које истовремено представља обавезу органа јавне власти у области заштите животне средине. Ово право је пуну афирмацију добило кроз одредбе Архуске конвенције усвојене у јуну 1998.године, коју је Република Србија ратификовала 2009.године. Након њеног доношења и ратификације, национална законодавства по правилу садрже одредбе о слободном приступу еколошким информацијама. Архуска конвенција је значајна не само са аспекта слободног приступа еколошким информацијама већ и у домену еколошке едукације и развијању свести о чувању и заштити природе и њеног окружења. Њена улога је немерљива и у области заштите од јонизујућих зрачења имајући у виду да ће појединци најбоље заштитити своје здравље али и животну средину ако поседују потпуна сазнања и благовремене инфомрације о изворима јонизујућих зрачења и опасностима која они са собом носе. Из тога произлази потреба за слободан приступ информацијама о изворима јонизујућих зрачења, дозама зрачења и механизмима заштите у случају прекомерних доза.

1. УВОД

Одредбама Конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине (Архуска конвенција) донете 25. јуна 1998. године, у данском граду Аархусу [1] подстичу се власти у државама потписницама да јавности омогуће приступ свим информацијама о заштити животне средине. Одредбе ове Конвенције имају посебан значај за област заштите од јонизујућих зрачења где се ограничава проток информација услед безбедностних разлога имајући у виду потенцијалне опасности и могуће штете од злонамерног коришћења извора јонизујућих зрачења. Услед тога се намеће питање о домету и опсегу примене одредби ове Конвенције у области заштите од јонизујућих зрачења.

Архуска конвенција уређује право на доступност информација о заштити животне средине, али садржи ограничења и изузетке од слободног приступа свим еколошким информацијама. Ти изузеци проналазе оправдање у области заштите од јонизу-

јућих зрачења, али само у ситуацијама када то налаже разлог безбедности и када то није на штету права на слободан приступ информацијама од јавног значаја. Иако прописује ограничења, Конвенција подстиче слободан приступ еколошким информацијама, стварање услова за учешће јавности у доношењу еколошких одлука и њиховој практичној примени кроз активну заштиту животне средине. Одредбе Конвенције подстичу ангажман појединаца у предупредивању и решавању еколошких проблема, чиме се иницира и продубљује сарадња између органа јавне власти и појединаца на очувању и заштите животне средине. Све ово указује да се „одредбама Архуске конвенције установљавају минимални стандарди за заштиту животне средине којих се данас свако друштво мора придржавати“ [2] а то се итекако односи и на област заштите од јонизујућих зрачења.

2. ИЗВОРИ ЈОНИЗУЈУЋИХ ЗРАЧЕЊА И ШТЕТНЕ ПОСЛЕДИЦЕ

Неодговарајуће коришћење извора јонизујућих зрачења или њихова злоупотреба могу имати катастрофалне последице по људске животе и животну средину о чему сведоче акциденти из прошлости, посебно дешавања у вези са хаваријом на нуклеарној централи у Чернобилу 1986. године. Негативни ефекти чернобилске катастрофе по животну средину се и даље осећају без обзира на временску дистанцу. Историјска ретроспектива показује да неки од првих међународно-правних аката из области заштите животне средине уређују тематику заштите од негативних дејства јонизујућих зрачења, али се ипак томе интензивније и детаљније приступа након чернобилског акцидента. Те исте 1986. године, међународна заједница је експресно реаговала доношењем два нова међународно-правна акта ради заштите од штетних дејстава јонизујућих зрачења. Након тога, 1994. године, донета је Конвенција о нуклеарној сигурности, а 1997. године, Заједничка конвенција о сигурности збрињавања истрошеног горива и сигурности збрињавања радиоактивног отпада [3]. Ова конвенција је значајна због опасности коју радиоактивни отпад представља по животну средину. Његове количине се свакодневно повећавају услед све већег коришћења извора јонизујућих зрачења у индустрији, науци, медицини и другим областима човековог деловања. Због те латентне опасности ова тематика је регулисана међународним конвенцијама и другим актима донетим од стране организације УН и Међународне агенције за атомску енергију као специјализованог тела УН.

3. ДОСТУПНОСТ ИНФОРМАЦИЈА И ЗАШТИТА ОД ЈОНИЗУЈУЋИХ ЗРАЧЕЊА

Иако је постојао већи број међународно-правних аката којима се уређује заштита животне средине и посебно заштита од јонизујућих зрачења, они нису регулисали доступност еколошких информација грађанима све до доношења Архуске конвенције. Одредбама ове Конвенције се регулишу међусобна права и обавезе на релацији држава–њени грађани. То представља битан искорак у односу на друге међународне акте који регулишу права и обавезе између држава потписница, не осврћући се на грађане. Архуском конвенцијом се уређују односи између држава потписница конвенције и јавности, односно њених грађана. На тај начин се јавност непосредно укључује у доношење одлука чиме се грађани стимулишу на активнију улогу у еколошким процесима. Ова конвенција је ратификована у Републици

Србији 2009. године, истовремено са доношењем читавог сета еколошких закона, а неке њене појединачне одредбе су додатно имплементирани у друге домаће прописе који уређују тематику заштите животне средине. Поред њених одредби ова питања се уређују и домаћим законодавством које регулише обавезе државних органи, органа аутономне покрајине, јединица локалне самоуправе, али и других овлашћених организација да редовно, благовремено и објективно обавештавају јавност о стању животне средине и да их обавештавају о потенцијалним опасностима. Те одредбе садржи Закон о заштити животне средине [4].

У области заштите од јонизујућих зрачења у Републици Србији спроводи се обавештавање и информисање јавности о стању загађености ваздуха, односно постоје информације о нивоу радиоактивности у ваздуху. Законски је регулисана обавеза праћења нивоа загађивања од радиоактивности и обавеза обавештавања јавности о нивоу присуства радионуклида у животној средини [5]. Јавност се континуирано и благовремено обавештава о извршеним мерењима, односно о дози радиоактивности зрачења, на начин да се подаци који се ажурирају на сваких тридесет минута достављају јавности преко интернет странице Агенције за заштиту од јонизујућих зрачења и нуклеарну сигурност Србије [6]. Мерења доза радиоактивног зрачења се врше на девет мерних места у Републици Србији, а на основу добијених резултата се континуирано прати стање. У случају да наступе поремећаји или опасности по животну средину и здравље људи предузимају се прописане мере и обавештава се јавност. Неконтролисана изложеност јонизујућим зрачењима има штетне последице по живот и здравље људи и по животну средину. Опасност од тих извора постоји и повећава се када ти извори постану радиоактивни отпад. Границе радиоактивне контаминације, третман, чување и складиштења радиоактивног отпада у Републици Србији, регулисано је подзаконским актима [7, 8] који не садрже одредбе о доступности информација.

Опасности које постоје од примене извора јонизујућих зрачења у свакодневном животу, а посебно од складиштења радиоактивног отпада, налажу обавезу адекватног и благовременог информисања јавности о тим питањима. Неминовно је омогућити јавности учествовање у еколошким процесима укључујући информисање о опасностима од извора јонизујућих зрачења и од радиоактивног отпада. Обавеза информисања јавности о овој тематици делимично је регулисана Програмом нуклеарне сигурности и безбедности [9] којим се као један од циљева прокламује обезбеђивање информисања јавности и њеног учешћа у доношењу одлука важних за складиштење радиоактивног отпада. Тај акт прописује седам циљева нуклеарне сигурности и безбедности. Седми се управо односи на информисање становништва и обезбеђивање учешћа јавности. Део Програма посвећен планираним активностима прописује обезбеђивање учешћа јавности и информисања становништва о питањима нуклеарне сигурности и безбедности од интереса за ширу друштвену заједницу. Прописује се припремање плана и програма за информисање становништва и дистрибуција едукативних материјала у виду брошура, постера и веб страница.

4. ТРАНСПАРЕНТНОСТ У ЗАШТИТИ ОД ЈОНИЗУЈУЋИХ ЗРАЧЕЊА

Право на информисање о заштити од јонизујућих зрачења прописано је чланом 6. Закона о заштити од јонизујућих зрачења и о нуклеарној сигурности у оквиру послова Агенције за заштиту од јонизујућих зрачења и нуклеарну сигурност

Србије. Сходно тој одредби Агенција је обавезна да објављује годишњи извештај о нивоу излагања становништва јонизујућим зрачењима у Републици Србији. Поред тога, Агенција омогућује учешће јавности у поступку доношења подзаконских аката и информисање јавности о подацима од значаја за заштиту од штетних дејстава извора јонизујућих зрачења. Агенција је сходно законским одредбама обавезна доставити средствима јавног информисања, надлежним државним органима и Међународној агенцији за атомску енергију информације од значаја за радијациону и нуклеарну сигурност и безбедност. Обавезу информисања јавности о заштити од јонизујућих зрачења имају и друге институције или организације које обављају послове из ове делатности. Та обавеза произлази из одредби Закона о слободном приступу информација од јавног значаја, будући да оне обављају послове од јавног значаја. На основу одредбе члана 4 тог закона оправдани интерес јавности да зна и да буде информисана произлази увек кад се ради о информацијама које се односе на угрожавање, односно заштиту здравља становништва и животне средине. Имајући у виду ову одредбу неопходно је да јавност буде упозната о изворима јонизујућих зрачења, дозвољеним и штетним дозама, односно дозама које на годишњем нивоу може примити појединац а да то не производи штетна дејства по његов организам.

Доступност информација свим грађанима и учешће јавности у процесу складиштења радиоактивног отпада постају неминовност и обавезност. Пример из региона је Словенија [10] где је јавност била информисана и активно укључена у тај процес, а нарочито по питању избора локације за изградњу складишта радиоактивног отпада. При том се водило рачуна о одредбама европских директива које регулишу ову тематику, а све са циљем укључивања јавности у све фазе складиштења радиоактивног отпада.

Транспарентност у раду и обавеза достављања информација од значаја за заштиту од јонизујућих зрачења, прописани су и Директивом Савета 59/13 EURATOM (COUNCIL DIRECTIVE 2013/59 EURATOM of 5 December 2013 laying down basic safety standards for protection against the dangers arising from exposure to ionising radiation, OJ L 13, 17.1.2014, p.1). Информације у вези са применом извора зрачења, њиховом оправданости и контролом извора, надлежне институције пружају становништву, радницима, пацијентима, увек када то не угрожава претежније интересе попут безбедност, што произлази из члана 77. Директиве. Директивом се за све три ситуације излагања прописује обавезу обавештавања јавности (анекси I и XII).

Како се за ванредна и постојећа излагања прописују референтни нивои, у зависности од њега, одређује се ужи или шири опсег информације које се достављају становништву. Примера ради, код вредности референтног нивоа од 100 mSv који се налази на горњој граници прописаног интервала, становништву се обавезно достављају информације о процени индивидуалних доза, о радијационом ризику, и о планираним акцијама у циљу снижавања доза. У припремама за ванредне ситуације у оквиру плана за деловање у акциденту, прецизно се прописују које се информације обавезно достављају потенцијално и стварно угроженом становништву током трајања акцидента. Указује се као битно, да се Директивом Савета 59/13 EURATOM, прописује обавеза државним институцијама да обезбеде слободан приступ информацијама о изложености становништва радону у затвореним просторима, као и информацијама које садрже податке о ризицима по

здравље људи, али и мерама за уклањање или умањење ризика. Ове одредбе су садржане у члановима 74. и 77. Директиве Савета 59/13 EURATOM.

5. ЗАКЉУЧАК

Ахруском конвенцијом се прописују највиши стандарди доступности информација грађанима, а њене одредбе служе као основа законима из области заштите животне средине приликом прописивања приступа информацијама од јавног значаја. Архуска конвенција поред осталог одређује обавезу еколошке едукације грађана и каналише пут за развијање свести код грађана о неминовности заштите животне средине и нужности еколошког поступања зарад заштите живота и здравља грађана. У складу са тим она представља путоказ за заштиту од штетних дејстава јонизујућих зрачења едукацијом грађана и њиховим константним и правовременим информисањем о свим питањима у вези са јонизујућим зрачењима. Поседовање информација о изворима јонизујућих зрачења, дозама зрачења и механизмима заштите у случају прекомерних доза представља неминовност и пример савесног и еколошки одговорног поступања.

6. ЛИТЕРАТУРА

- [1] The UNECE Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters, 1998
- [2] Lilić, Stevan, „Ekološka pravda“, Strani pravni život, Beograd, 2007, broj 1-3
- [3] Joint Convention on the Safety of Spent Fuel Management and on the Safety of Radioactive Waste Management, 1997
- [4] Zakon o zaštiti životne sredine („Službeni glasnik RS“, br. 135/04, 36/09 i dr.)
- [5] Zakon o zaštiti od jonizujućih zračenja i o nuklearnoj sigurnosti („Službeni glasnik RS“, br. 36/09 i 93/12)
- [6] <http://www.srbatom.gov.rs/srbatom/zracenje/index.htm>
- [7] Pravilnik o granicama radioaktivne kontaminacije lica, radne i životne sredine i načinu sprovođenja dekontaminacije („Službeni glasnik RS“, broj 38/11)
- [8] Pravilnik o upravljanju radioaktivnim otpadom („Službeni glasnik RS“, broj 60/11)
- [9] Uredba o utvrđivanju programa nuklearne sigurnosti i bezbednosti („Službeni glasnik RS“, br. 33/14)
- [10] M. Polič, D. Kos i N. Železnik, Review of public participation in radioactive waste siting process in Slovenia, University of Ljubljana, 2012
- [11] The Convention on Nuclear Safety, 1994
- [12] Council Directive 2013/59/EURATOM

**ARHUS CONVENTION AS A WAY FOR PROTECTION FROM
IONIZING RADIATION ASSISTANCE TO A FREE ACCESS TO
INFORMATION**

Aleksandar ŽIGIĆ, Slavica IVKOVIĆ

*Serbian Radiation Protection and Nuclear Safety Agency, Belgrade, Serbia
zigic@srbatom.gov.rs, ivkovic@srbatom.gov.rs*

ABSTRACT

The availability of information related to the protection of citizens from the sources of ionizing radiation has everyday application. This is a statutory obligation of state organs and other entities that carry out these tasks. Informing the public is prescribed by the Constitution, and this is a human rights law foreseen in the Constitution. This law contains a number of laws including the Law on the Protection of Ionizing Radiation and on Nuclear Safety. It is the right of individuals and at the same time the obligation of state authorities. It is of great importance in the field of environmental protection. In this area, it is most comprehensive in the provisions of the Aarhus Convention adopted in June 1998. This Convention was ratified in 2009 in the Republic of Serbia. After that, all environmental laws contain provisions on free access to environmental information. The Aarhus Convention is important for the environmental education of individuals and for developing awareness of environmental protection. In the case of ionizing radiation protection, it is important that individuals have information about the dangers and possibilities of protection. It is therefore important to have information about sources of ionizing radiation, radiation doses and protection mechanisms in case of overdoses.